

EOS

TALLINNA I KESKKOOLI ÕPILASPERE AJAKIRI

1940

Sügistalv

Dir. K. Taev.

Noorte eesmärgid on selged

Hoolimata meie kodanliku vabariigi uinutava ja tõusiklik-rahvusliku ideoloogia matvast mõjust tuli juba noil päevil meie progressiivsema intelligentsi hulgast kuuldavale arglikke hääli meie noorsoo ideelageduse ja vaimsete huvide puudumise kohta. Need ideaalid, mis oleksid kehutanud noori tööks ja võitluseks, ei saanudki noortes võrsuda elujõuliseks, sest ümberringi võimutses väiklane kitsaste omahuvide primaat. Noorte vaimsed huvid närbusid sageli nn. kraadekultuuri välise lihvi ja peenutseva kuid võltsi ja hingetu kunstilisi, kirjanduslikke ja ühiskondlikke huve suretava maneerliku käitumise raamides. Meie kirjastuste tegevus oli muutunud vaid äritsemiseks, kus kirjanduse kunstiline väärtus lõmastati jõhkra rahadiktatuuri poolt. Pakutava kirjanduse valiku kriteeriumiks oli taskuhuvi, mitte rahva elav ja väärtuslikku vaimset toitu ihalev hing. Laviinina peale tungiv sopakirjandus tungis sageli kooli tundidessegi ja häiris normaalset tööd. Maitsetud, labased „žurnaaliid“ kiskusid alla

noorsoo kunstimeele ja nüristasid ta maitse, „magasiinid“ piitsutasid üles pahelisemad kired. Lääne prassiva kodanluse mandunud ideoloogia tungis noortesse kinolinalt ja operetilavalt. Kõik see näiliselt apoliitiline vaimutoit aitas noori eemale kiskuda ühiskondlikest küsimusist, mida kardeti, sest see oleks paratamata viinud neid opositsiooni valitseva süsteemi ebaloogika, vale ja ülekohtuga. Nüüd nõukogude võimu saavutamisega Lenin-Stalini partei juhtimisel Eesti töötav rahvas seisab uue parema ja kultuursema maailma loomise künnisel.

Kui tööliklass tsaristlikul Venemaal Suure sotsialistliku oktoobrerevolutsiooniga saavutas võimu, siis kogu kapitalistlik maailm kuulutas peatset tööliklassi diktatuuri kokkuvarisemist, organiseerides sisemist kontreyolutsiooni ja välist interventsiooni, levitades laimu ja valet tänapäevani. Ka meie kodanlus tänapäeval püüab praegu kuulutada pankrotti tööliklassi majandusliku elu juhtimise, uue ühiskondliku elu organiseerimise ja kultuurilise. loo-

mingu. Kuid see on suur eksitus. Me näeme, kuidas iga päevaga elupulss lööb tugevamini, kuidas vaimsel frondil elu kultuuristub. Oleme pannud kehtima 7-aastase koolikohustuse, mille kodanlik valitsus oli surunud alla 50 protsendi ulatuses neljale aastale. Meenutagem, et jalamaid töölisklass likvideeris kodanluse haiglased „magasiinid“, sopakirjanduse tühjasisulised esmaspäevalised ajalehed, mille asemel oleme pannud käima kirjanduse ja kunsti ajalehe „Sirp ja Vasar“. Endine kirjanduse ja kunsti kuukirja trükiarvu 5000 oleme „Viisnurga“ kujul viinud 13.500 eksemplaarini. Vaadatagu, kuidas välimuselt kultuuristuvad meie ajalehed ja ajakirjad ning kodanluse salajane südamesoov meie kultuuri langusest ei teostu. Rahvas endas peituvad määratud loomingu- lised jõud. Töölisklassist kasvab välja uus intelligents, uued kunstnikud, kirjanikud, heliloojad ja näitlejad, kes loovad optimistliku võitlustahtelise ideeliselt tugeva ja terve kunsti.

Muidugi me ei eita kõike, mis loodud varem. Nagu revolutsioonisan-

gareid tõusis kapitalistlikust süsteemist endast, nii ka vaimse loomingu alal tõusis rahvast rõhumissüsteemi vastu võitlejaid, kes kunstivormiliste relvadega on siiralt võidelnud töötava rahva ammuste unistuste teostamiseks. Neid kodanluse poolt kas võltsitud või unustatud loomingu- angareid austame kui pioneere proletaarset kultuuri loojate armees.

Meie eesmärgid on selged, tee on näidatud Marx-Engels-Lenin-Stalini õpetusega, me ei tarvitse enam sihitult eksida mingisuguses nõiutud ringis, kus inimene end tundis salapärase jõudude mängukannina. Ka noorte ülesanded on konkreetsed: kõigi oma jõududega kaasa aidata uue ühiskonna loomisel, et kaoks ühe inimese ekspluateerimine teise poolt, luua sotsialistlik faas, kus valitseks tööliste, talurahva ja intelligentsi moraalne-poliitiline ühtsus, et siis juba siirduda k o m m u n i s t l i k k u ü h i s k o n d a, kus sotsialismi printsiip „Igal ta võimete kohaselt, igale ta töö kohaselt“ asendatakse printsiibiga „Igal ta võimete järgi — igale ta tarviduste järgi.“

H. Linnuse.

Agoonia.

Haige lebab voodil. Ta silmad on augus, põsed vajund sisse, lõug muutund teravaks. Sisemuses rögiseb. Ta pole vana, vastupidi, hoopis noor.

Veel mõne aja eest rühkis ta teha rasket ja tapvat tööd, siis aga saabus hoop. . .

Kiirete, hüplevate sammudega kargasid sisemuses edasi eluhävitavad malevad. Nahk muutus lõdvaks, käed jõuetuks, keha nõrgaks. Voodi jäi ainsaks pesaks, kust tõusta oli ääretult raske. Aeg-ajalt kordusid rasked röginad, mis tõid sisemusest välja vas-

tikuid, ligaseid, kleepuvaid tükke, järgnesid oiged. Sekka toimus verejookse. Suhu kerkis midagi paksu, nina ummistus ja kergelt sülgas ta punast elumahl. Tundis seejärel rinnas vähe kergendust, kuid varsti oli tungimas peale taas kõha, röga, veri.

Tuba, kus ta asus, lõhnas teravalt rohtudest ja veel millestki muust — ebameeldivast, kuid tajutamatu.

Ta ei pannud enam midagi tähele, ta viibis juba kuski mujal. Ta aju keerdkäikudes liikusid ebamäärased pildid elust. Kuski särasid tuled, mis terav-torkavalt tungisid silma, vaheldusid mustad ja valged kujud, ilmusid ta ette hirmutavad lõustad, jättes kõik muu täitsa varju. Käsi sirutus neid tõrjuma, oli aga jõuetu ning langes maha peagu tõusmata üles. Ta karjatas ja puuris oma klaasistund silmad tardunult valgesse krohvitud lakke.

Ta ei tajund enam sisemuses olevaid ega käivaid protsesse — masinlikult rögistas ta, suutmata sülitada välja. Käsi klammerdus tekki, kooljalikud sõrmed nagu tahtnuksid seda haarata üha ja üha kõvemini. Uuesti ilmusid viirastused. Õudsed varjud liikusid mööda tundmatuid teid. Nad sundisid teda roomama mööda porist maanteed. Ebaloosulikumad masinad kihutasid tast küll mööda, küll üle. Nende rasked rattad litsusid teda, nagu ikka lähemal porisele pinnale. Ta ahmis suhu muda, katsus seda sülitada välja, kuid ei suutnud.

Siis haarasid tast raudsed käed, tõstsid ta üles ja ta hõljus kantuna neist edasi, teadmata kuhu ja kuidas. Tal oli hubane kõikuda edasi läbematu kiirusega, kuni ta äkki lõtvus ja vajus suure lõõska, mis tõusis, et haarata teda oma kuumale sülelusele. Ta tundis, kuidas selles kuumuses hakkasid ta tilkuma higi. Kogu keha muutus märjaks. Ta ei suutnud seda enam kannatada ning jultunult rebis enda lahti kõrvetavaist tulekeelist.

Ta terav küüs oli tungind tekki ja rebestand seda vähe.

Ta oli määratult rõõmus, et pääsis, ja hakkas jooksma pikkade kõikuvate

sammudega. Kuid ta oli nõrk ja ei jõudnud. Kõrvus kõlasid taga-ajajate kiiresti lähenevad sammud. Ta surus end kartlikult niiskesse seinatühemesse ning teda märkamata tormasid tast mööda viletsad, lahjad, kühmused kogud.

Ta ei märganud, et voodi oli vaevahigist märgund, et arst askeldas ta juures. Kui ta võibises külmast oma seinatühemes, vabastas arst ta ülakeha tekist, haaras ta kää ja asus talle süstima rahustavat vedelikku.

Ta ei tahtnud enam viibida külm, niiskes seinatühemes. Veelgi nõrgana astus ta edasi, pugedes äkki ette tulnud lopsakas-tiheda põõsastiku varju. Ta tahtis nende alt läbi roomata, aga ei saanud: tihe põõsastik takistas teda oma läbipõimund okstega. Hirmunult hakkas ta jooksma piki põõsaid, tundis end suletuna avardamatusse ringi, püüdis sealt pääseda, kuid ei saand.

Arsti tugev käsi oli haarand haige külma vaevahigise kää, siis surund selle tugevasti oma kaenla alla, ta hakkas otsima verd kandvat soont.

Haige tegi metsikuid pingutusi, et pääseda suletud põõsaste ringist. Teravad okkad kriimustasid teda ja ring tõmbus aina koomale. Põõsad sirutasid ettepoole oma teravad okkad, need hakkasid silmanähtavalt pikenema ja tungima selge teadlikkusega ta kallale. Ta tegi veel viimse pingutuse ja määratu suure hüppega õnnestus tal pääseda ees laiuvast põõsastikust tundmatusse kaugusse.

Tal õnnestus rabelda lahti kää arsti käest, aga see haarati taas ja kindlmini ning tugevamini.

Hüpe oli pikk ja kestev lend kuristikku. Äkki märkas ta enda all suurt pikka tääki, mis sirutus teda peatselt tervitama. Pööraste liigutustega püüdis ta seda vältida, aga ei suutnud ja pidurdamatu hooga tungis ta ootavasse teravikku. See puuris end läbi ta sisemuse ning ta libises mööda tääki allapoole, jättes järele verest punetava raua. Siis lõppes tääk, ta tungis selle alumisest teravikust välja, kukkus veel mõne aja ja vajus see-

järele pehmesse sulgedehunnikusse, sulges silmad ja jäi rahulikult hingates puhkama.

Arst oli lõpetand süstimise ja pühkind üksiku veretilga haige käsivarrelt.

Rahulikult korisedes ja mitte midagi tajudes lebas ta mõned tunnid.

Ta ärkas taas. Silmade ees keerlesid suured varanduste kuhilad, mis kutsusid teda neile järgnema. Ta sirutas mõlemad käed viimse rammuga kaugele ette, astus taaroval sammul eemalduvaile kalliskivele ja kullatükele järele. Need ahvatlesid teda vastupandamatu jõuga.

Ta püüdis kiirendada käiku. Korraga märkas, kuidas luised käed asusid

kühveldama neid varandusi ta eest nägematuise taskuise. Ta ahnus sai tugeva löögi. Ta karjatas, hingeldas, higi voolas ärevusest ja tormakast käigust. Tal õnnestus haarata üht kondist kätt, et seda kirglikult tõrjuda ihaldatud aardeist. Samas aga võtsid tast kinni teised käed, puistasid ta üle kulla ja kalliskivega, nii et ta mattus nende alla. Tal tuli puudus õhust, avas suu, et ahmida õhku, kuid kuld veeres suhu, täitis ta sisemuse. Keha muutus ääretu raskeks, hingamine pidurdus täielikult ja ta elu kustus kange ning mattund elajaliku rõõgatusega.

5. X 40

V. MAJAKOVSKI

Kas see on noorus?

Tõlkinud V. K.

*Ei need ole „noorus”,
kes, pugunud kuskile paadi alla,
pudelist viina kurku kallavad.*

*Ei need ole „noorus”,
kes kevade ilusail õil
hulguvad tänavail
riietega uhkeldades.*

*Ei need ole „noorus”,
kes tundes veres kihku
romaanidele anduvad.*

Kas see on noorus?

Ei.

Vähe on 18-aastane olla.

Noored on need,

kes ütlevad

võitlejate harvenenud ridadele:

„Maailma elu teeme ümber me!”

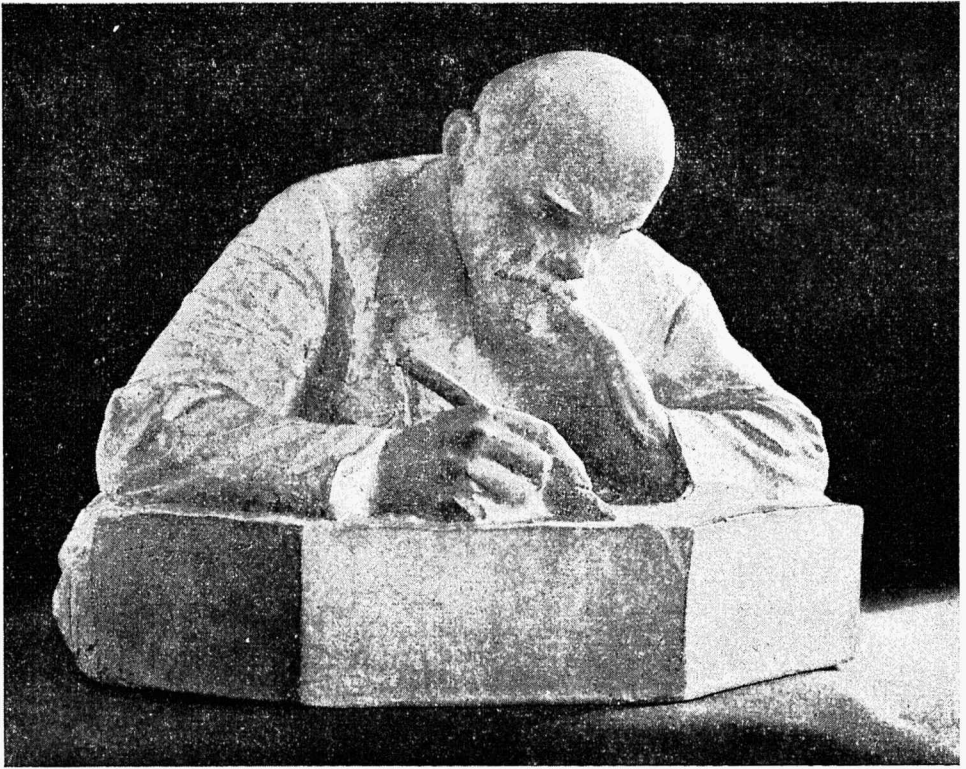
Noorus — see on nimi — and

neile, kes haaratud võimsast КИМ-’ist,

neile, kes võitlevad selle eest,

et töö

kergesti läheks ja rõõmsalt,

N. Andrejev

„Ü. I. Lenin“

J. LILLAK

Noorus võidutseb

*Taga selja on varisenud ahelad,
minevik kärisenud lõhki nagu riie
tormide rajus.*

*Kõik vana ja iganenu hajus —
noorus võidutseb.*

*Noorus ärkas kui ängistavast uimast,
tal kisti silme eest kate, ta nägi,
mis vanast maailmast maitsetust, tuimast
uus õpetus tegi.*

*Taga selja on varisenud ahelad,
noorus sammub julgelt, käes võidulipp,
nägu helge ja särav,
avat tal õnnevärav —
tulevikku.*

Laupäeva-õhtu Suuroru vallas

Katkend jutustusest „Eksinud“.

Paar päeva pärast seda, kui Suuroru valda jõudis teade maareformi otsustest riigivolikogus, oli Mäeotsa talul kibe põlluheina kokkupanek. Oli küll kibe, aga teeäärstel põllul ajas veereva päikese paistel ristikut saadu siiski ainult sulane Laur. Hanguvars ja kannad maha surutud, paindus ta väike kogu vibuna looka seljataite püstitajamisel ja sirgus jälle kiiresti, kui ta upitas seljatait kärbiste harude vahele sao katteks. Tugev pingutus peegeldus ta näos — see oli täis higiipiisku. Aeg-ajalt, kui ta kakestas suurt seljatait ristikut kõrgele sao otsa, tekkisid ta suu ümber pingutusest sügavad voldid, mis lahkusid alles pärast hangupõia ümberpöörämist, kui hangutäis ristikut istus jälle kindlalt saos.

Täna ei olnud tuult, mis oleks seganud saotegemist. Õhk oli soe ja raske, kuigi päike hakkas juba õhtusse veerema, vaevalt märgatavalt roosatades. Taeva sinisel foonil leidis vaid üksikuid villtorte ja needki näisid seisvat paigal.

Ümbrus oli vaikne. Üsna selgesti võis kuulda kuski kaugel jõe kohinat, kui ta pörkas vastu angerjatõkke kive.

Vana soni poolviltu kuklasse surutud, sasis juuksesalku tolgendamas otsmikul, särk rinnal lahti, jäi Laur hanguvarrele toetudes seisma. Ta vaatas allapäikest teele, kust teekäänaku kohal asuva kuusetuka tagant hakkas lignema vankrimürinat ja laulujorutamist.

„Kellel küll oli aega tööpäeval nina täis võtta?“ mõttes Laur.

Tuka tagant tuli nähtavale lõhkuv hobune, vedades värskest kruusatatud tee kividel hüplevat töövankrit.

Vankris istus Altpere noor pere-mehe Jüri.

Kui vanker jõudis Lauri kohale, tõmbas vankristuja hobuse äkilise jõnksuga seisma, lõpetas laulujoru ja hüüdis:

„Tere-jõudu! Kas Laur kah on kodus?“

Laur hakkas naerma, astus vankri juure ja hüüdis vastu:

„Keda sa, Jüri, mõtled? Mind või? Mis sa sest tööpäevast narrid?“

Jüri ei vastanud küsimusele, jäi kummaliselt kõvera ja vimmas seljaga istuma ja ainult tunnistas Lauri, kätt silme kohal hoides:

„Näe, oledki sa ise, vastu päikest ei tundnud äragi.“

Jäi edasi istuma kummaliselt kõvera ja vimmas seljaga. Siis pöördus äkki Lauri poole, upitas keha üle vankri ääre ja küsis:

„Kuule, ütle, mida sa teed? Tööd või? Kelle jaoks?“ irtitas ta laialt. „Tule võta parem lonks krõbedat ja aja sõna juttu!“

Ta tõmbas rinnataskust viinapudeli. Rüüpasid vaheldumisi mõne lonksu, küsisid teineteise perede elust ühtteist ja hirnusid vahel sekka laia naeru. Jüri upitas parajasti viinapudelit suule, kui hobune kraavikaldalt rohtu süües edasi liikus ja vankri äkilise jõnksuga tagumisi rattaid pidi kraavi vedas. Jüri kukkus vankris selili. Pudel jäi talle küll kätte ja terveks, aga sisu voolas suu asemel näkku, särgi rinnaesisele ja vankripõhja põhku. Ta vandus kõvasti vankrist välja ronides.

„Ega võigi seisma jääda,“ ütles siis. „Pea jälle edasi sõitma.“

Kui ta oli vankri kraavist välja upitanud ja teele keeranud, kutsus ta Lauri:

„Et hüppa ka pääle, sõidame meile! Mul on kodus veel viina, ma mängin sulle pilli ja... Tule!“

„Ei noh, tuleksin küll,“ silistas Laur lõuga, „aga töö tahab teha, ega õhtu veel käes ole. Võõras töö ja tegemine... Oleks oma töö, siis teine asi!“

„Võiksid ikka tulla küll, ega Mäeotsa mammi keelaks!“

Laur teadis küll, et teda ei keelataks. Korra nagu lõigi juba kahtlema, et kas minna või ei. Siis aga heitis pilgu ristikuväljale, mille üks nurk oli veel üles võtmata, ja otsustas: ei!

„Ei või! Muidu sao osa jääb püha-päevaks maha,“ ütles Jürile. Siis küsis muigega:

„Sinu ristikhein vist läheb ise saadu, et sul aega ringi laaberdada?“

„Mingu või ühti!“ haigutas Jüri. „Mädanegu! Ega mina teda söö!“

Ehmatas siis norutava hobuse äkilise tõmbega jooksmata ja laulis vankri mürina sekka: „Tõmba ruun, ma tõukan takka...“

Laur vaatas talle järele, kiskus huuled muigele, raputas korra pääd ja läks jälle töö juure. Sõrmed kõvasti ümber hangubarre surutud, ajas veel ühe ilusa pikerguse sao üles, siis riisus viimsedki kõrred maast ja hakkas õhtule minema. Päike oli ainult vaksakõrguselt veel taevas, veretas ja kiirgas. Õhk jahenes. Laur hingas läiel sõõmul aurusegaseid raskeid lõhnu, mis hoovasid põllult, ja kuulas rukkivälja sahisemist ei-tea-kust tõusnud õhtutuules. Tal oli kummaliselt hää ja kerge olla. Laupäeva õhtu ja tema kätest sündinud elu, mis lõhnas nii raskelt ja kõneles rukkivälja sahinas, — need tegid meelega rõõmsaks.

*

Kui Laur oli saunas käinud, puhta särgi selga ajanud ja kõhu täis söönud, otsustas ta küla pääle minna. Eile suitses üleaedse paargu korsten ja küllap sääl on täna õhtul teisigi külamehi.

Veel aasta tagasi ei olnud Lauri vahekorrad Teistre Peetriga, vana küürus mehenähviga, kõige paremad. Oli

ju Lauril olnud sõprus Leenaga, Peetri tütreaga. „Samane, ta tubli poiss küll, aga väimeheks nagu ei kõlba — sulane ikka teine!“ oli Peeter ise selectanud Lauri kohta. Ja oligi asjad ajanud niikaugele, et Lauri sõprus Leenaga pidi jääma sinnapaika. See-eest aga nimetas nüüd Peeter Lauri oma sõbraks.

Laur läks otse üle oidupäälse Teistre pere poole.

Juba ukse taga võõrusel kuulis Laur toast jutukõminat, naeru ja vanheid — õllelaua tunnuseid. Andis oma tulekust märku, lõgistades vana logiseva lingiga, kui pikkamisi ust avas ja naerusui lävel seisis. Tuba oli suitsune ja umbne. Otsaga vastu seinat oli akna all pikk värvimata laudadest perelaud, mille ümber samasugustel pinkidel istus kümmekond meest laelambi valgusel. Perenaine seisis lõuka ees, kus veel hõõgus süsi, käed põlle all.

Laua otsa alt tõusis koer ja jooksis üle rehetoa tsementpõranda tulijale valju larinaga vastu.

„Vait, Polla!“ keelas perenaine. „Asu aga sisse!“ ütles siis Laurile.

„Näe, Mäeotsa Laurgi väljas üle hulga aja!“ hüüdis Pärna Mihkel, suur kogukas valgete vurrudega peremees. Laua ääres istujad vaatasid üle õla tagasi. „No mis sa sääl ukse all seisad, ega siin võõraid ole!“ hüüti talle. „Tule rüüpa aga, Peetril märjukest küllalt!“

Mehed olid päämiselt oma küla peremehed. Ainus popsnik nende hulgas oli noormees, kelle hüüdnimeks oli Lambapoiss. Aadu ehk Lambapoiss kokutas ja oli ka muidu veidi põrunud olekuga, aga sellest hoolimata oli ta kunagi püüdnud olla Laurile võistlejaks Leena juures. Pidas iga temaga tehtud nalja tõsiseks sümpaatiatavalduseks ja oleks nendega vist kõikjal kiidelnud, kui mitte kokutava keele kangus ei oleks takistanud päevalgele toomast kõiki südame ülevoolavusi.

Laur istus lauda. Lasti õllekannu uuesti täita ja ringi käia, puhuti suit-

supilvi parte poole ja kõneldi maast ning ilmast.

Akki küsis Laurilt Juhani pere-mees:

„Nüüd suur maasaamine ja -jagamine, palju siis sina maad tahad?“

„Ei ma tea palju tahta ühti, kui kolm hektaari saan, käib küll. Mul on ka juba kümme vakamaad uudis-maad, on teisi, kellel pole üldse midagi. Ainult hobuse jao tahaksin veel. Siis viskaksin kevadel maja ka pääle ja hakkaksin elama,“ vastas Laur.

Lauri kõrval istuv Väljaotsa Andres naeris seda kuuldes naeru, millest läbi kostus pilkav alatoon, kui ta lõi Laurile õlale ja ütles:

„Ära sa vana haugi ujuma õpeta! Või kolmest talle küllalt! Süües kasvab isu — meeldib üks tükk, meeldib teine, kolmas ja pärast ei ole kolmekümnest ka küllalt, võtaks kõik!“

Andres müristas naerda.

„Mis sul viga, et na hullusti hirnud?“ müksas talle külge Lubjaaugu Toomas, suure punsunud täiskuuga mees.

„Ei suuremat midagi,“ lõi Andres käega. „Me siin räägime maasaamisest ja näh, see siin,“ — ta näitas põidlagi Laurile — „see siin ütleb, et tema, hää mees, rohkem ei võtagi kui kolm hektaari!“

Pilved katsid Tooma täiskuud. „Jälle üks röövel!“ urises endale habemesse.

„Mis röövel?“ küsis Laur, tundes, kuidas käärivat õllevahtu hakkas pähe kogunema.

„Mh?“ pööras Toomas Lauri poole. „Või veel mis röövlid! Mina ostsin kümme aastat tagasi puhta raha eest Lubjaaugu koha. Ja nüüd tuleb iga-sugune popsi- ja sulasepraht ja saab säältsemast Lubjaaugult jumalamuidu. Ise pole tööd teinudki, aga saamas on mehed!“

Nende jutt hakkas teisigi mehi huvitama.

„Ega Toomal üksi lähe,“ tähendas keegi, „minult võetakse ka ligi pool ära.“

„Nojah, näete!“ võidurõõmutses Toomas. „Ja siis kiidetakse veel uut valitsust. Vanal ajal oli ikka maad ja

leiba kah, tänu jumalale! Viisid seapõrsagi eksporti — raha laoti kohe peo peale. Nüüd on, viisin kesknädalal emise jaama — raha ei saa. Pannakade suud kinni!“

Toomas sülitas.

„Mõni asi sul nüüd seapõrsa raha oodata!“ kähvatas Laur. „Tegin mina või mõni teine sul suvilisena kuu aega tööd — palga pidasid õigusega oma käes kinni, ei andnud välja! Sõida nüüd ise kah selle reega, millega enne meid sõidutasid. Nüüd on pühapäev meie peres!“ lõpetas tähendusrikkal häälel.

Mehed vaatasid Laurile kõõrdi otsa, aga vaikisid. Rүүbati õlut. Pärna Mihkel pani kannu enda ette lauale ja arutas:

„Ei mina aru saa, misjaoks seda maajagamist oli vaja. Kes seda maad ikka tahab, igaühel, kes vähegi mees, on maatükk jalge all. Ei siin kandis küll maatahtjaid palju ole. Mõni näjarott ehk ainult on! Ja kuhu see maa siis kõik pannakse? Igaüks ei oskagi talu pidada, mis nad siis maaga pääle hakkavad! Nagu Lambapoiss siin! Kuidas see oligi, kui lihunik sulle su viietuhandelise mullika eest ainult kuus tuhat pakkus? Andsid kuue eest ära või?“

Mehed muigasid pilkavalt.

„Või siis vana valitsusegi ajal maad ei saanud!“ tähendati.

„Ei saanud!“ lõi Laur rusikaga lauale. „Peteti ainult maalubamisega sulasemeest!“

„Mis sa pirised!“ hüüti talle. „Sul ju maatükk käes!“

„Maatükk käes!“ osatas Laur. „Kas keegi mulle selle maatüki andis? Oma higi ja vaevaga kraapisin kokku selle maa. Ära olen ennast tapnud selle maa eest, pole ma õiget puhketundi ega pühapäeva näinud! Terve mu elu on mokas ja kelle pärast? — teie vana valitsuse pärast. Kutsuti mind sõtta, sääal olin selle aru pääl, et siis saan maad. Tulin sõjast, jäin maad ootama. Oleksid nad kohe ütelnud, et narrivad niisama selle maalubamisega, oleksin mingi ametigi ära õppinud,

Ü. Muhhina

„Töölaine ja kolhooslane“

ikka paremini oleksin elanud kui praegu! Nüüd olen vana mees, mis ma enam õpin! Aga noh, esiti veel narriti, et kust tahad? Märgi ära, kindlasti saad. Siis ükskord viieteistkümnenda aasta pärast tuli välja, et muidu ei saa kui olgu perekond taga. Kes seda küsis, millega see perekond pidi sinnamaani elama!“

Laur hingeldas, ta tundis, et tas löi leekima kogu aastate jooksul kogunenud pettunud lootuste viha.

„Ja keda ma sõjas tapsin? Oma vendi! Loll olin, ei enam minu püss nende vastu tõuseks.“

Toas valitses vaikus. Võis isegi kuulda kilke saagimas ahjupragudes, kuni peremees Peeter ise jutule pobilal löi sekka:

„Samane, mis sa hüppad tühjades pükstes, ega sa veel saan'd põle!“

„Mis kahju sul on sest, kui saan?“ küsis Laur. „Sul peaks olema hää meel. Siis olen ka peremees ja sul pole vaja karta, et tütar enese sulasemehega ära teotab!“

Peeter jõllitas tükk aega Laurile otsa, silmis tuhm pilk, pää jónksatamas luksude käes. Alguses hakkasid ta silmad kiiresti vilama, siis huuled värisema ja lõpuks puristas ta:

„Samane, sina minu tüdarta ikkagi ei saa! Ennem annan Leena juba Lambapoisile, temal on pann, pada ja saunahütt ka pää kohal. Sina aga oled paljas poiss! Ei kõlba minu väimeheks!“

Laur tundis, kuidas tal kurgus midagi kõditas, nii et pidi neelutama. Ta vaatas ümber: kõikjal kohtas ta ainult parastavaid muigeid. Hetkeks löi tal südamesse tusk, siis aga paisusid tal sooned otsaesisel.

„Sõida kõige Leenaga, kus...! Aga seda ma tõotan: oma vanad püksid söön ma ära, kui sinu tütar perenaiseks saab, vana juhm! Mina olen ikka rohkem mees kui sa ise oledki!“

„Ei, no kurat, see läheb juba liiale!“ raputas Pärna Mihkel pead. „Mis see poisike siin praalib?“ müristas siis. „Välja siit!“

„Sina pole ajaja!“ tõukas Laur tumedalt üle hammaste.

Mihkel tõusis, astus sammu Lauri poole ja enne, kui Laur suutis midagi taibata, oli Mihkel ta üle pingi selili maha surunud ja ise otsa lükkunud. Selle juures veeres kogu pink meestega ümber. Kostus vandeid. Laur pingutas ennast, tõmbas põlved ligi rinda ja võimsa liigutusega paiskas vastase eneselt. Tõusis kähku ja keset tuba seistes tundis, kuidas verd ikka enam ja enam pähe kogus. „Hoian eemale!“ mõtles siiski ja läks läbi lahtise ukse tagakambri, et viha lahutada. Mihkel tuli järele.

Laur pöördus. Samal silmapilgul välgatas teise käeselg ta nina all ja ta tundis, kuidas midagi sooja purskus ninasõõrmeist, mis jättis maha punase laigu ja pritsmeid.

Meel kadus tal pääst. Mehhaaniliselt sirutus ta, löi ja — postament lillepottidega vajus Mihkli koguka kere all ragisedes kokku.

See oli üldiseks märguandeks. Joobnud mehed tõusid rüsinal lauast. Haarati potte, tasse, või mis just kellelegi kätte juhtus ja tormati komistades ummisjalu tagakambri poole. Ukse juures vajusid kõik kokku ühte tompu. Järgmisel silmapilgul valitses paabeli segadus. Olleauruste päädega unustati, keda peksta taheti, tunti ainult viha, vimma ja tõelevaid rusikaid. Hakati virutama, kuhu juhtus. Poolpimedas kostus metsikuid mõirgeid ja oigamisi. Väljaotsa Andres oli Lubjaaugu Tooma kõris kinni, see rõgises. Keegi oli Pärna Mihklile visanud toobitäre õlut pähe, Mihkli vurrud tilkusid ja Mihkel ise mõirgas. Mis kaklejaile juhtus ette, see purunes. Klirinal langes kokku aknaruute, mis olid saanud hoobi kas võitlejate kehast või õhus vihisevaist tassidest. Juhani peremehel oli õnnestunud toolilt jala murda ja keerutas nüüd sellega.

Perenaine ei teadnud alguses, kuidas reageerida kujunenud olukorrale. Tal oli tunne nagu küpsel kartulil.

Jooksis kord siia, kord sinna, püüdis mehi noomidagi. Muidugi ei kuulnud võitluse käras noomimist keegi ja perenaine pidi taganema, et mitte võitlejaile jalgu jääda. Ta oli niivõrd ärevuses, et tal ei olnud aega kahjugi tunda purunenud tassidest ja pottidest. Siis äkki kutsus tütre ja kahekesi hakkasid ahjuroope ja kirveid välja kandma, et „õnnetust ei juhtuks“, nagu perenaine kiirustades seletas.

Lauril õnnestus selles tohuvabohus kambrist pääseda. Mütsi pähe surudes jooksis ta läbi rehetoa ukse poole. Veel nägi ta, kuidas kramplikult väri-sevate huultega peremees Peeter pug- ges ahju kõrval seisva leivanõu alla.

Õues alles sai ta mahti oma nina katsuda. See valutas ja tilkus verd. Varrukalt verepriitsmeid pühkides uris- ses Laur läbi hammaste:

„Pime ja mäda!“

September 1940

Sellest Geruusiast

Enne kui teoloogiline maailmavaade karmikäeliselt surus maha iga vaba mõtte, enne kui inimesed oma tühi- seile puudusile läksid otsima segast seletust olematutest jõududest, enne seda oli rahval, kelle ideaaliks oli terve keha ja vaim, geruusia.

Nii jutustavad säilinud dokumendid ühe sellise geruusia auväärseist liik- meist:

Onu. Iseteadev poiss, kes teatud popu- laarse isiku sõnade järgi on ainuke aus mees klassis. Kuid kõneldakse, et leiduvat ka teisi ausaid pääle tema. Innukas pinginaabri „naljade“ aus- taja.

Grim. Tegelane siin-sääl. Kuulus organisaator ja oraator, kelle kõned on kuulsad eriti oma tugevuselt. Klassi parim vabandaja, vaidleja ja poriseja, kui juhtub koolis olema. Suure tahte- jõuga: võib isegi vere voolama pan- na. Kasvatab juba habet, kuid üld- suse mõjul ajab selle kahe nädala pä- rast ikka maha. Leiab, et terve maa- ilm on tema vastu vandeseltsis, kuid ometi saab kõigiga läbi.

Don. Mitte Don Quijote, vaid Don Juan. „Dansmeister“ Tallinnas ja Nõmme linnaosas. Käratseb palju kuid asjata. Alati ametis oma kadu- vate kehakatete otsimisega.

Enn. Alati eelmiseга sõjajalal, mis on nähtavasti tingitud suurest armas- tusest nende vahel. Toob kõikjal ees- kujuks teatava „kandi“ eeskujulikku korda. Alkeemik, mistõttu tuntav ka pimenduses. Usub vist isegi, mida räägib.

Volts. Mees kõrges vanaduses, kes varem teotses loteriidega. Nali naljaks, aga mõnes aines avaldab siiski suure järjekindluse ning püsivusega oma teadmisi. Tunnis kedagi ei sega. Tu- levikus — truu abielumees.

Ilmar. Üks kolmest emigrandist. Erilist tähelepanu ei ärata. Eritun- nus — pole veel „alt läinud“.

Valdo. Õpib hoolsasti ja vastab so- ravalt seetõttu, et lisab kõigis võima- likes kohtades järelemõtleva „ee...“. Vahe- ja vabal ajal kujutab endast liikuvat „jazz-bandet“. Korvpallimän- gul avastab endas kõnemehe.

Doff. Vaikse iseloomuga inimene, kelle püsimatus väljendub ainult juukseis. Millist ainet teab hästi, seda vastab halvasti ja ümber- pöördult. Varemalt teotses suure edu- ga laulmises, tänavu pole silma paist- nud.

Lennarts. Erand reeglist: mõistus on jõuga pöördvõrdeline. Kogu klassi vaikne repetiitor. Mees, kelle eraelu

on üldsusele täiesti tundmatu. Omab veidi šotlase verd.

Kolla. Klassi süsteemikindlaim puuduja. Omab ühe nõrga külje — armastab lilli, milledest armsaimaks on küüslauk. Selle kaasaskandmisega põhjustab klassi ebaesteetide seas palju ärevust. Elab mitmepaikset elu „s o m e w h e r e“ Tallinna ümbruses. Võimsus ca 2 HP.

Harry. Mõningate füüsikute lemmik, kuid ei mõista valemeid rakendada praktilisse ellu. Seetõttu hädas üksikute õpetajatega.

Heino. Mees tasase hääle ja tugeva kirjaga. Loeb palju ja kirjutab pikalt. On siirdunud idealismist materialismi. Tunda võib prillidest ja sassis „seitlist“.

Artur. Õpib ja teab nii mõndagi, kui aga esimese sõna kätte saab. Kui taipab, siis lööb. Eritunnus — kardab kõdi.

Gun. Kooli mitmekesiseim sportlane. Turnib kangil, matil ja muudel riistapuudel. Kui publikut küllaldaselt, siis viskab saltosid. Kevadeks libiseb pinnale.

Kutt. On küll olemas, aga silma ei paista muidu, kui klassijuhataja pärib puudumiste põhjusi. Surub palli „et chartas ludit“, minnes esimesega päält, teisega alt. Kooli korda avalikult ei riku.

Uni. Tasakaalukas ja rahulik persoon. Teotseb ja teotseb juhtivatel kohtadel koolis. Omab nii väledad jalad, et miski pole kättesaamatu. Palju ei kõnele, aga hää nalja pääle naerab.

Kata. Teeneline muusik, kes mängib ligi 400 õhtut aastas. Hoolitseb maksuta nalja eest klassis koos jünger Doniga. Kannatab oma isa ja venna „pattude“ pärast. Vaatamata rohkele tegevusele ja ajanappusele, suudab siiski tähelepanu pöörata ka kommadele.

Võru. Ainuke põhjaliku spetsiaalharidusega isik klassis, olles studeerinud koguni välismaal. Elab rohkem väljaspool kooli.

Endel. Tuntud oma lordliku ilme poolest. Viimasel ajal pärast seda, kui hakkas kandma kaabut, on ta lordlik ilme veelgi süvenenud. Teab koguni inglise keele tunnisi!

Jüri. Elukutselt nomaad. Teadmised keeltes isekeskis pöördvõrdelised. Viimasel ajal tunneb huvi täppisteaduste vastu. Eraelus lasteaednik.

Arion. On luuletaja prototüüp, omades ligi 2 meetrit parukat. Kõneldes pakub kõigile kätt. Põhjalikemad (põhjatuiamad?) teadmised matemaatikast ja astronoomiast (astroloogiast?). Ego quoque Latinulus!

August. Tuntud raskekaallane, kellel on ainult üks mõõde — pikkus. Omal ajal laenas oma hüüdnime klassi „kultuurajakirjale“. Momendil jahtsportlane.

Peet. Teab palju, teeb palju, kisab palju ja kannab endaga kaasas ligi meeter kõrgust. Õnnetusi juhtub ainult prillidele.

Bekk. Võistleb oma naabriga läheduses ja teadmistes. Näib omavat teatavat antipaatiat naisõpetajate vastu. Muidu silma ei paista, kui temast juttu ei ole.

Tobi. Tegeleb pallimänguga ja malega. Kui muud teha pole, siis ka õpib. Üldiselt tuntud oma väikese venna pärast. Harrastab suursugust tantsustiili.

Jorhh. Elupõline priimus. Kui vabandab, siis ikka klassi eest. Omab loomulikud elektrilokid. Tegeles varemalt kehvusarmastusega. Raskustes klassi rahalise transiidiga.

Liupolt. Õigekirja- ja põllumees. Orkestri viimne mees. Kunagine klassi esivaidleja. Tunnus — punastab kõnellemisel.

„Ülevaate täiendamiseks ja süvendamiseks“ mainitakse kodanikku satiirilise huumoriga, kes teatud nõukogus võitleb ülejäänud kahtekümend seitset geronti „laimavate kuulujuttude“ vastu.

„Artell“.

Ukraina NSU paviljoni skulptuurgrupp

Võõrsõnad eesti keeles

Need märkmed, mis on esitatud allpool, on pandud paberile yhel või teisel korral. Need kysimused pole uued, nende yle on kyllaltki vaieldud ja vaieldakse tulevikuski. Seda põhjustab neis kysimuis valitsev vastuokslikkus, systerempuudus, mis paistab silma keelehuvilistele.

—

Sõnu võime oma päritolu ja vormi järele jagada nelja gruppi:

1. „oma“ sõnad, s. o. sõnad, mis keele algaegadest saadik on olnud eesti keeles: *vesi, koda* jne.
2. laensõnad, s. o. sõnad, mis on laenatud teistest keeltest, aga täiesti kodunenud meie keeles: *hernes, rand, mark* jne.
3. võõrsõnad, s. o. sõnad, mis on samuti laenatud teistest keeltest, kuid säilitanud mõned omadused, mis pole päris kooskõlas eesti keele ehitusega: *kontor, šeff, stseen* jne.
4. võõrpärisnimed ja tsitaatsõnad (olgu see viimane nimetus parema puudumisel) s. o. sõnad ja ytlused, mis on laenatud teistest keeltest ja säilitanud täielikult oma algkeele ortograafia: *circa, Bordeaux, ex officio* jne.

Punktid 1. ja 2. meie kysimusse ei puutu, punkt 4-nda sõnad jäävad oma algkeele ortograafiasse ja nende yle ei saa ka olla vaidlust. Punkt 3-nda sõnad on aga õigekeelsuslikult mõnes suhtes vankuvad. Seepärast oleks tarvilik määrata nende piirid täpsemini. Võiks võtta selle kokku järgmiselt: Võõrsõnad on teistest keeltest laenatud sõnad, päämiselt rahvusvahelised kultuursõnad, mis erinevad meie keele ehitusest yhe või mitmega järgnevaist yksikasjust: rõhk tagapool esimest silpi; sõna järgsilpides (s. o. 2., 3., 4. jne.) häälikud *o, ä, ö, y*; sõna järgsilpides

pikk või ylipikk vokaal; sõnas esinevad häälikud *f, š, z, ž*; sõna algul konsonantyhend; sõna algul *b, d, g*.

Muidugi on see definitatsioon vormiline, aga sisuliselt siia piiri tõmmata on kindlasti veelgi raskem. Niisiis vormiliselt pole *teema, aula* võõrsõnad, kuna sisuliselt nad võiksid ju seda olla. Aga on's sellega midagi katki, kui loeme nad laensõnadeks? Sisuliselt võiksimme ju ka sõnad *sekund, ohver, kaart* lugeda võõrsõnadeks. Kus on sisuline piir, kust alates on laenaja millest saadik võõrsõna?

—

Meie tähestik peaks olema selline: *a, b, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, z, ž, t, u, v, õ, ä, ö, y*. Muidugi võib vaielda tähtede järjekorra yle, aga sisu oleks selline. Neist *f, š, z, ž* oleksid võõrtähed, mida tarvitataks ainult võõrsõnus. Tähti *c, č, q, w, ü, x* jne. tarvitataks ainult võõrkeelseis pärisnimedes ja tsitaatides, kus on säilitatud vastava keele ortograafia.

Kindlasti mulle heidetakse ette kaht asja: 1. miks *ü* asemel *y* ja 2. miks *č* on tähestikust välja jäetud. Esimest kysimust on kyllalt veenvalt põhjendanud Joh. Aavik oma raamatus „Kas *ü* või *y*? Y!“ (Leidub ka meie kooli raamatukogus.) Č asemel aga tahta tarvitada *tš-d*, miks? Č on ometi lyhem kirjutada. Aga *č* on omamoodi yhtluse rikkumine. Kui me *tš* asendame *č-ga*, miks siis mitte ka *ts c-ga*? Kui kirjutataks ykskord *kucikas, kicas, pic, mecas, vicad* jne., siis kirjutaksime muidugi *čeremiss, čello, čehhid* jne. Kui sakslased kirjutavad vene nime ВѢРЕЩАГИН *Wereschtschagin*-ina (sic!), miks ei või me siis kirjutada *Vereštšagin*? On's see suur kahju, kui kulub yks täheruum enam?

—

Meie kirjutame igal pool ladina *eu eu-na*. Kuid väga yldine on saksapä-

rane (õigemini kyll kadaklik) hääldus *öi*. Miks kõneleme *nöitraalne, öikalyptus*? Kus on siis meie ylistatud foneetiline ortograafia, kui kirjutame *pseudonyym* aga loeme *psöidonyym*? Seepärast olgu igal pool selge *eu*. Või oleks targem nii kirjutada kui kõnelda *Oiroopa, nöitroon, öifoonia, röimatism* jne.?

Ent teiselt poolt ärgu kõneldagu vepäraselt *nevtraalne* või koguni *neitralne*.

Võõrsõnade eesti keele transkribeerimisel peab ppytama yhelt poolt säilitada võimalikult algupärane häälduslik kuju, aga teiselt poolt saavutada sobivus meie keele struktuuri. Kui saab neid kokku sobitada on hää, ei saa, tuleb leida mingi kompromiss.

Võtame näiteks ladina keelest laenatud sõnad. Kui ppyaksime ladina keele algupära säilitada peaksime kõnelema *litalia* (rõhk II silbil), *radius, metrum, suumma, pluuss* jne. Eesti keele yle viies võib ladina keele pikk vokaal jääda ainult rõhulisse silpi, kuna rõhuta silpides kõik vokaalid on lyhikesed. Rõhulises silbis omakorda on vokaal lyhike, kui silp lõpeb konsonandiga või järgmine silp algab *x*-i või *z*-iga: *postskriptum, inkognito, maksimum, summa, null, konsul, tsenzor, pastor, aktus, pluss* jne.

Kui aga rõhuline silp lõpeb vokaaliga, siis on vokaal sääl pikk: *kaamera, kollokvium, meetrum, eksliibris, miinimum, siinus, foorum, huumus, raadius, geenus, hyydra, studium, reekviem, liikvida, numerus, kuuria, tutuur, noomen, Rooma, Juupiter, Veenus, Aamor, Neero* jne. Muidugi ei ole see reegel praegu kindlasti kehtiv, aga usun, et ta on täiesti rakendatav. Selle järele peaks olema *suuper, veeto, aalibi*, mis tunduvad esialgu silmale (mitte aga kõrvale) võõrad. Ka seisab raskus selles, et reegli rakendamisel on tarvis tunda pisut ladina keele foneetikat.

Sageli võib näha, et on kirjutatud või trykitud *motto, brutto, effekt, ap-*

paraat, akkumulaator, bagger jne. Aga mis alusel? Reegel ytleb nii: Häälikuil *p, t, k, f* ja *š* tähistatakse

I välde *b, d, g*-ga,

II „ *p, t, k, f, š*-ga,

III „ *pp, tt, kk, ff, šš*-ga.

Aga on's sõnas *akord* häälik *k* III vältes? Või sõnas *hipodroom p*? Ja II- ja III-vältelist *g-d* ei saa yldse eesti keeles olla. Seepärast kirjutagem esitatud reegli järele *neto, afekt, akusaatiiv, atestaat, opositsioon, diferents, moka, Maroko, Kalkuta, Meka, bager, tušš, tušiga, šeffi, šefile* jne. jne.

Samuti peaks liitkonsonandid võõrsõnus transkribeeritama eesti keele ortograafia järele. Seepärast mitte *attribuut* vaid *atribuut*, mitte *applikatsioon* vaid *aplikatsioon* jne. jne. Või kui *akklimatiseeruma*, siis olgu ka *akknale!*

Ent jälle vastuokslikkus! Kirjutatakse *psyhologia, mehaanika, Mehiko*, kuna peaks olema *psyhholoogia, mehhaanika, Mehhiko*, sest II- või III-välteline *h* tähistatakse kahe tähega.

Valusaim kysimus on vististi võõrsõnade rõhk. On palju kyll juba stabiliseerunud, aga palju on ka veel vaieldavat. Kus peab asuma rõhk? Vastused oleksid sellele väga mitmesugused. Esimeseks — viidagu rõhk kõigis võõrsõnades esimesele silbile. Teiseks — seatagu rõhk nii nagu on algkeeles.

Esimene vaade on igatahes rumalus, omamoodi pastlakultuur, nagu ytleb keeleuuenduslane Aavik. Põhjenduseks tuuakse, et eesti keeles on yldiselt rõhk esimesel silbil ja olgu võõrsõnadel samuti. Sellega muutuvat keel kuidagi yhtlasemaks, see näitavat eesti keele yleolekut teistest keeltest jne. Algame ilukysimusega. Mitmed (Aavik, Tuglas jt.) on pannud eesti keelele suurimaks puuduseks, et tema rõhk asub alati esimesel silbil. Haarakem siis selle viimse päästerõnga järele ja ärgem laskem endilt sedagi röövida! Teiseks — milleks teha poolikut tööd? Me ytleme *dotsent, diplom, protsent*, aga ega's see ole veel eestipärane.

Ytelgem siis juba *tiplum, tootsent, miljun, rootsent* jne.! Me ytleme kyll *meetod, tapet, organ, aadress*, kuid säälsamas ka *metoodika, tapeetima, orgaaniline, adresseerima*.

Kui jätaksime rõhu *rekord*-tyypi sõnadel teisele silbile, siis oleks neid lihtsem käända (nagu *pilt*): *agent, agendi, agentii, agentide, agente* jne. Kui me paneme rõhu esimesele silbile, siis käänduvad nad nagu *kartul: oktav, oktavi, oktavil, oktavite, oktaveid; kultur, kulturi, kulturit, kulturite, kultureid; amper, ampri, amprit, amprite, ampreid*. Milline moonutamine!

Kui me oleme juba võtnud endale põhimõtteks jätta võõrsõnad algkeelele sarnaseks, miks peaks rõhk olema siis erand?

Ja lõpuks olgu ytelatud, et rõhku kõigis võõrsõnades esimesele silbile viia on nii teoreetiliselt kui praktiliselt võimatu. Eks viige rõhk esimesele silbile sõnades *telegrafeerima, misantroop, literatuur, elementaarne!* Või sõnades *komeet, palee, romaan*. Saaksime vist *komet, pale, rooman?*

Eelistatavamaks tuleb pidada teist põhimõtet — asetada rõhk vastavalt algkeelele — aga sedagi teatavate reservatsioonidega. sest seda läbi viia on samuti võimatu. Kuid see kysimus nõuab uurimist ja veel uurimist, enne kui saame pidada teda lahendatuks.

Rida võõrverbe lõpevad *eerima*-ga. Näiteks *deklineerima, laveerima, hüpnotiseerima, eksperimenteerima* jne. jne. Seda lõppu võib asendada lühema *ima*-ga. aga ainult siis. kui see sõna omab ilma *eerima* või *ima*-ta ka mingi tähenduse (s. o. moodustab mingi substantiivi). Näiteks: *maskima, protestima, boikottima, eksperimentima, telefonima, kontrollima, transportima, adressima, diplomimima* jne. Aga oma-moodi uuenduslased ppyavad veel kaugemale minna, kui lubab see reegel. Nad ytleavad *defiinima, kombiinima, konstruima*. koguni *fottima* (s. o. *fotograafima*). Aga mis on sellest siis halba? See on ju ometi lyhem. Halb on

selles, et seda on võimatu läbi viia, kuna eeltoodud reegel on täiesti läbi viidav. Kuidas lyhendada sel viisil sõnu *laveerima, skandeerima, kasseerima, realiseerima, amortiseerima* jne.?

Sama lugu on ka *eeruma*-verbidega. Näiteks *kristalliseeruma* e. *kristalluma* jne.

KIRJANDUST.

- Aavik, Johannes*, Eesti keele labastamise vastu. Looming 1931, lk. 824 kuni 830.
- , Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu 1936. Lk. 17—20, 218 kuni 220, 221—222, 234, 290—304, 315—316, 317—321, 363—366, 390, 399.
- , 20 Euroopa keelt. Tartu 1933.
- , Kas ü või y? Y! Tartu 1920.
- , Keele kaunima kõlavuse poole. Eesti Kirjandus 1912, lk. 415—484.
- , Keeleline käsiraamat. Tallinn ja Tartu. Lk. 3, 13, 28, 40—51. 45—47.
- , Keeleuuenduse äärmised võimalused. Tartu 1924.
- , Keeleuuenduse praegune seisukord ja väljavaated. Looming 1927, lk. 253—258.
- , Keeleuuendus. keelevead ja keelehalbused. Looming 1936, lk. 692 kuni 697, 763, 771.
- , Võõrsõnad ja halb purism. Looming 1937, lk. 1018—1027.
- Ariste, Paul*, Eesti keele hääldamine (Elav Teadus nr. 92). Tartu 1939.
- Jänes, H.* Eesti keeleõpik I. Tartu 1939.
- Kompus, Hanno*, Kiri toimetusele. Päevaleht 1939, nr. 24.
- Laurentius, G.*, „Eu“-tõbi. Päevaleht 1939, nr. 22.
- Leetberg, K.*, Mõned vastuseletused Johannes Aaviku „Õigekeelsuse õpiku“ vastu. Rakvere 1937.
- Loorits, Oskar*, Eesti keele grammatika. Tartu 1923.
- Murakin, Ants*, „Eestistamis“-tõbi. Päevaleht 1939, nr. 57.
- Muuk, Elmar*, Eesti keeleõpetus I. Tartu 1927.

Muuk, Elmar, Inglispäraste võõrsõnade õigekirjutus. Eesti Keel 1935, lk. 180—185.

—, Väike õigekeelsuse-sõnaraamat.

Kuues parandatud ja täiendatud trükk. Tartu 1937.

Nurkse, Rein, Õige keelega kimbus. Looming 1938, lk. 39—46, 202—214.

Nurm, E., Ortofoonilisi küsimusi. Eesti Keel 1935, lk. 185—190.

Saareste, Andrus, Eesti õigekeelsuse päevaküsimustest. Eesti Kirjandus 1936, lk. 469—467, 507—515, 548 kuni 556; 1937, lk. 35—45, 99—109, 145—153, 209—216.

Tuglas, Friedebert, Kirjanduslik päeva- raamat 1910—1921. Tallinn 1921.

Vaigla, Aleksander, Eesti grammatika I. Tartu 1933.

H. Männik.

Teaduse olemusest ja autonoomsest väärtusest

Leidub palju neid, kes arvavad, et teadus on ennem vandeks kui õnnistuseks inimesele: teadus olevat kivi- nenud ning kuiv, ta olevat väenlik või ükskõikne kõigele, mis ilus ning püha. Vaimse kultuuri alal näib meie ajal, millal teadus ja tehnika on tõusnud hiiglakõrgusele, et „mehhanistlikult tardunud teaduse... hegemoonia kä- gistab kõike elavat, seda normeerides või hävitades“ (V. Adams). Juba Renan küsib võib-olla õigustatult oma essees teaduse tulevikust: „Kas leidub ühtki, kes pärast siirast pühendumist teadusele pole neednud päeva, kus sündis ta mõte, ega ole kahetsenud mõne kalli illusiooni kaotust?“

Mis ime siis, et hakkame kahtlema selleski, kas teadus on pärit õilsaist allikaist. Pigemini nõustume Rousseau kibedate kuid teravmeelsete sõnade- ga: „Astronoomia sündis ebausust, ilu- kõne auahnusest, vihast, meelitami- sest ja pettusest, geomeetria ihnusest, füüsika tühisest uudishimust ja kõik, isegi moraal, inimlikust uhkusest. Nii- siis võlgnevad teadused ja kunstid oma sünni eest meie pahedele; meie kahtleksime vähem nende hüvelisuses, kui võlgneksime neid oma voorusele.“

Kui kohtame seelaadseid mõtteid — ja neid võib tihti kohata — siis kerki- vad elavalt esile teaduse tõelise ole-

muse ja väärtuse küsimused. Kas pole siis teadusel tõesti mingit kultuurilist ülesannet? Kas on teadus ainult ju- huslik sügavama põhjusega nähtus või on tema inimvaimu välditamatu aval- dus? Kas on teadus tõesti tardunud ja mehhaaniline? Küsida nii tähendab alustada juurdlemist teaduse väärtu- sest üldse. See töö on küllaltki keeru- line ning viib paljudele kõrvalproblee- midele, millest tähtsaim on teaduse praktilise väärtuse küsimus. Kõige- pealt peame kriipsutama alla mõnin- gad tähtsad jooned teaduse olemuses. On ju teada, kui palju asjatuid möö- darääkimisi võib tekkida, kui arutlusis vaieldakse sõnade ja mitte mõistete üle, s. o. kui kõnes olevaid mõisteid ei defineerita. Kuid just siin peab kohe rõhutama sellise ülesande raskust: see muutlik mõiste, mis mahub sõna alla „teadus“, on väga abstraktne ning võimatu on teda painutada loogilise definitsiooni raamidesse, parimal juh- tumil võib teda ainult kokkuvõtlikult kirjeldada.

Kui vaadelda seda mõistet täiesti isoleerituna kõigest juurekuuluvast, võime teaduseks nimetada süstematiseeritud teadmust, mis saadud oleva mõne valdkonna uurimisest. Seega on palju teadusi (ehk teaduseharusid): füüsika, zooloogia, psühholoogia jne.,

kõigil neil on teatav iseseisvus teiste suhtes, oma erinev uurimisala, süsteem ja uurimisviis ehk meetod; teiselt poolt aga eriteadused haaravad üksteist keerulisel viisil: on rida ühiseid küsimusi, tõekspidamisi, mis seovad neid ja asetavad neid sõltuvusse naaberladest. Sellest tekib rida teravaid probleeme, näiteks küsimus eriteaduste pärisülesande ja piiride kohta. Juba see asjaolu üksi näitab, et pole võimalik teaduse väärtusest kõneldes vaadelda ainuüksi ülalkirjeldatud teaduse tuumosa, vaid peame nii mõistetud teadust vaatlema mitmekesiste suhete sõlmpunktina.

Neist suhteist on tähtsad teaduse vahekorrad oma objekti, kultuuri, eriti aga ühiskonna ja teadlasega. Teaduse ja objekti suhtega on seotud teadusliku tõe ja teooria olemuse, aga ka teadusliku meetodi delikaatsed ning huvitavad küsimused; teaduse ja kultuuri suhe sisaldab endas vahekordi ühelt poolt teaduse, teiselt poolt filosoofia, usu, kunsti, moraali jne. vahel. Nimetatud küsimuste puhul on siinkohal oluline märkida peamiselt järgmisi asjaolusid. Teadus näib eriti tugevasti olevat seotud filosoofiaga, nimelt viib meid teaduse meetodi süvenemine tunnetusteooriasse ja teaduste põhitõdede ja -küsimuste vaatlemine ontoloogiasse. (Ülaltoodud teaduse mõiste piiritlemise puhul pole teaduseks loetud oleva kui terviku tunnetamist, seega filosoofia pole loetud teaduseks.) Sama tugevasti on iga teadus ühendatud oma ajalooaga, sest kõik teaduslikud tõekspidamised ja tööviisid on midagi ajalooliselt saanud. Kolmandaks on oluline, et teaduslik meetod on lahutamatu teaduslikust faktist, esimese moodustades sageli teise kriteeriumi ja ümberpöörduvalt. Nimetamisväärt on ka tõsiasi, et teadus sisaldab endas nii eetilisi kui esteetilisi väärtusi. Seades endale eesmärgiks ausa püüu tunnetada tõeliselt olemasolevat, reaalselt, avab teadus meile järkjärgulises lähenemises sellele eesmärgile järjest uusi maailmu, täis lõpmatuid imesid. „Primitiivselt

häälestatud hingele tõelisus tundub sageli küll proosaliselt ebameeldivana, kuid tõetsija teab kogemusest, et just reaalses tõelisuses peitub kõrgeim ilu, mille ees kahvatuvad kõik kunstlikud konstruktsioonid, olgu nad kuitahes esteetilised.“ (Nuut.) Seega haarab teadus väga sügavasti inimsuse vaimse palge, omades suurt filosoofilist ja esteetilist väärtust.

Aga veel suurem tähtsus ühiskonnale on teadusel praktilisest seisukohast. Juba Descartes, kes elas XVII sajandil, lootis, et teadus „õpetab meid niisama täpselt tundma, nagu me tunneme oma käsitööliste erioskusi, ka tule, vee, õhu, taevatähtede, taeva lootuse ja kõigi teiste meid ümbritsevate kehade jõude ja mõjusid, nii et me võiksime neid samal viisil kasutada ning saada otse kui looduse valitsejaks ja haldajaks.“ Ja kuulus inglise füüsik Huygens samast sajandist näeb teaduses „praktilist kasulikkust inimsoole ja kõigile tulevatele sajandele.“ Keegi ei saa salata, et need laotused pole olnud asjatud: teadus ja tehnika on seevõrd täiendanud ja tundmatuseeni muutnud kogu inimese elu, et koguni hoiatavaid hääli on tulnud kuuldavale, mis kahtlevad, kas selline suur kohanemine masinakultuurile, mida inimene on pidanud tegeema, on jõukohane, s. o. kaheldakse, kas teaduse poolt kätte antud võim elutu looduse üle pole liigagi suur inimesele. Kõige sügavam tähendus on teadusel siiski teadlasele — üksikisikule, kes on süvenenud mõnesse erialasse. Ühelt poolt sunnib teadlase muusa armukadedalt teadlast loobumisele oma energia liigest kasutamisele muule, sunnib spetsialiseerumisele; aga sealjuures avab ta sellele pühendatule uue imetaoliselt rikaste avarustega maailma. Teadus võib pakkuda naudingut, väärtustada tema omaaja elu, olla kutsumus, elusisu, väärtuslikum kui elu ise.

Kust omandab teadus sellise jõu? Eelnenust lähtudes on selge, et teadusel on väga mitmesuguseid väärtusi:

Peasissekäik näitusele.

nii esteetilisi, eetilisi ja filosoofilisi kui praktilisi. Paremini võib need erinevad vahekorrad kokku võtta nii nagu tegi seda Montaigne ühes oma essees: „Teadus on suureks kaunistuseks ja imeväärset kasu andvaks tööriistaks“. Ent need väärtused on laenatud, külgepoogitud, omandatud inimelu mitte-teaduslikelt aladelt. Tähtsaim ning tsentraalseim on teaduse enda autonoomne väärtus. Millest see selgub? Milles seisab teaduse autonoomne väärtus, mis on tema allikaks? Neile küsimusile annab selgeima vastuse teaduse ajalugu.

Kui süveneda lähemalt mõne teaduse probleemide arenemiskäiku ja vaadelda seda, kuidas eri ajajärgudel on kogutud fakte, vaadeldud, katsetatud, missugused tõekspidamised on olnud selle või teise küsimuse kohta, kuidas suuri teaduslikke teooriaid on loodud, kuidas neid on peetud kalju-kindlaks ja kuidas nad siis on kokku varisenud, siis torkab silma eri ajastute teaduse erinevusist hoolimata teatud ühtsus ning pidevus teaduse are-

nemiskäigus. Teaduses valitseb mingi seesmine probleemide vaheline vastandlikkus, dialektika, sealjuures aga iga teooria, mis kord maksvusel on olnud, jätab oma jälje teaduse arenemisse ka siis kui teda juba täiesti absurdseks peetakse. Sealsamas valmistavad teooriad just oma seesmuses tihti ette sootu uusi vaatekohti, mis kunagi pääsevad võidule ja lämmatavad õpetuse, millest nad on orgaaniliselt välja kasvanud. Nii on võimalik süstemaatilise botaanika ja zooloogia ajaloo abil tõestada, et Linné õpetus liikide püsivusest ja selle õpetuse julgustusel loodud kõikehaarav süsteem elusolendist oli vältimatu eeltingimus põlvnemisõpetuse tõestamiseks, sest alles Linné järglased olid need, kes võisid hakata sügavamalt tungima neisse probleemidesse, mis on evolutsiooni-teooria aluseks, sest need probleemid on niivõrra eripärased, et vajavad oma veenvaks seletamiseks seda suurt kindlust vaatlemises, mida annab Linné ja järglaste süsteem. Nii ulatu-

vad teaduslike ideede eellood ja järeldmõju palju kaugemale, kui tavaliselt arvatakse. Juba vana-greeklaste juures võib märgata mitmete uusaegsete õpetuste hämarat eelaimust. Eudoxos oli infinitesimaalarvutuse eelkäija, Anaxagoras oli sama Kant'i ja Laplace'i kosmogooniaile, Empedokles'elt pärineb selektsiooniteooria algkuju.

Teaduses läheb harva mõni õpetus täiesti kaduma, enamasti on kõik teooriad nii töömetoodide kui asjalise sisu alal tugevas seesmises ühenduses. Sellise tugeva sisetraditsiooni olemasolu on parimini seletatav, kui võtame omaks veendumuse, et teadus on erilise põhilise inimvaimu tungi avaldus, mis seirab alati üht ja sedasama eesmärki. Ei vaja erilist seletust, et see põhiline tung on tunneta-miskirg, vajadus hankida teadmisi ja eesmärk — leida objektiivset, üldkeh-tivat tõde või vähimalt läheneda sellele. Teaduse ajalugu näitab, et teadus tahab tungida universumi põhjani. Teaduse autonoomne väärtus seisabki selles, et teadus on selle inimliku põhivajaduse rahuldamine. Ei küsita ju: miks meie hingame. Samuti ei peaks küsitama: milleks on olemas teadus, sest see peaks olema samuti iseendast selge.

Kuid seesama ajalugu, mis näitab, et teadus kasvab inimvaimu olemuslikust vajadusest, viib ka kahtlusile selles oletuses. Sest näib, et enamik teadusi on kunagi tekkinud. Miks pole teadus alati olnud, kui ta on tõesti asendamatu vajadus? Enamasti loeme ju mõne teaduse sünnihetkeks aega, millal uuriv vaim lakkas otsimast vastavaalalisist küsimusist ainult praktilist ja sai nii vabaks ja iseseisvaks. Geomeetria muutus teaduseks, kui geomeetriliste kujundite uurimine antiikses Greekas sai eesmärgiks iseendast ja lakkas olemast paljas maa-mõõdu-tehnika teoreetiline osa, nagu ta tõenäoliselt oli Egiptuses. Botaanikast sai teadus Theophrastos'e ajal, seni oli uuritud taimi peagu ainult nende ravimilise väärtuse suhtes. Pal-

jude teistegi „puhaste teaduste“ algatus kuulub vanagreeklastele, näit. füüsika, ajalugu jne.

Kas oleme siiski teinud õieti, kui väidaksime, et ainuüksi teatavad soodsad poliitilised, ühiskondlikud ja majanduslikud tingimused, s. o. välised mõjud olid need tõelised põhjused, mis Greeka linnriigid ja hiljem Aleksandria tegid teaduste hälliks? Kas ei peaks me pigemini oletama, et need tingimused ainult võimaldasid esile kerkida, läbi murda tarbel teada ja süstematiseerida, milline seesmine tung on inimesele olnud omane ürgaegadest saadik? Pealegi ei saa väidet, nagu oleks mõni antud teadus tekkinud just teatud kindlal ajal, võtta kunagi täie kindlusega: ka teaduse eel käinud praktiliste oskuste juure on ikka kuulunud mingi teoreetiline osa: geomeetria oli teaduslik juba Egiptuses, botaanika enne Theophrastos't, ainult see teaduslik külg oli tagaplaanile surutud kasuliku kõrval. Iga kül-lalt laialdase alaga teadus ulatub eelajalukku. Nii vana kui inimsugu ja inimese mõistus, nii vanad on küsimused: mis põhjusel, kuidas; ja nii vana on ka teadus. Prantsuse filosoof Meyerson on teravmeelse analüüsiga näidanud, kuidas metsrahvas-tegi primitiivsed töekspidamised asjade loomusest on sageli põhiolemuselt teaduslikku laadi hoolimata sellest, et nad on ekslikud. „Inimlik „mõtlemismasin“ töötab tänapäeval just samal viisil nagu varem aegadel.“

Teaduse-vajadusega on nii nagu kõikide teistega: ta areneb ja kasvab, omandab uusi ning täielikumaid vorme. Me ei rahuldu juurikate ja tõukude söömisega, nagu rahuldusid ürginimesed, ka ei rahuldu me primitiivse inimese algelise käsitusega looduse nähtusist. Siiski on metsinimeselgi tarve süüa ja seletada nähtusi, viia tundmatut, erinevat samasse või tuntu alusele — täpselt nii nagu meilgi.

Muidugi pole ka kõikide tsiviliseeritud inimeste vajadused teaduse jä-

rele ühesuurused. Kuid ometi on tõenäoline, et tung omada süstematiseeritud teadmust, nagu pakub seda teadus, on omale igale inimesele, kas või ainult varjatud või summutatud kujul. Selles suhtes näib kehtivat teaduse tungi kohta see, mida paljud usundid oletavad paika pidavat südame-tunnistuse kohta: viimane võib olla peidetud, maha surutud, väga vähene ning jõuetu, ei puudu aga kunagi täiesti. Südame-tunnistust võib äratada; tungi teada, huvi võib ka äratada, vähimalt ajutiselt. Ent ei saa ju äratada seda mida pole, tekitada seda, milleks puuduvad kõik eeldused. Missugused järeldused võime teha neilt seisukohtadelt teaduse läenatud, omandatud väärtuste kohta?

Inimese tunnetuskirg teaduses on, nagu teame, suunatud kõigele olevale, mitte ainult sellele, mis on ilus, kasulik või mõnel muul viisil silmator-kav. Kui peaksime teaduse oma autonoomse väärtuse asemel tähtsaimaks mõnd läenatud, näit. kasu, või kui tuletaksime tema mitte iseseisvast, primaarsest vaimuomadusest, vaid mõnest juhuslikust olukorra vajadusest, siis muutuks seletamatuks väga paljude nähtuste olemasolu teaduses. Ei ole usutatav, et keeleteadlane oma tööle või entomoloog kiile klassifitseerima asuks kasulootuses. Hoopis vastupidi — „Teadus algab imetlusega“ ütleb Platon, s. o. teadus algab seal, kus algab uudishimu nähtuste laadi, põhjuse ja olemuse kohta, seal, kus tekivad oletused ja probleemid.

Aga selles, et probleemid kerkivad, pole süüdi ei probleemid ega teadus. Lähtudes mõnest mitteteaduslikust kaalutlusest ei saa olematuks ega tarbetuks teha ühtki teaduslikku probleemi ega uurimisala, ükskõik kui tühist või tähtsusetut kõrvalseisjale. Iga teaduslik uurimisobjekt on sellena õigustatud juba oma palja olemasoluga ega vaja enam mingit põhjendust peale selle, et nimetatud objekti uurimine on vajalik üldise teadusliku süsteemi täiendamiseks. Mõne teaduseharu

väärtust tuleb seega hinnata eeskätt teaduslikust seisukohast.

Milleks on seda tarvis rõhutada?

„Meie ajastus võistlus on ebavõrdne omakasupüüdmatu teaduse ja tema kasutoovate rakenduste vahel.“ (Picard.) Väga levinud on vaade, mille järgi teaduse eesmärk peab olema tulu, teadus olgu eeskätt tööriist, ta peab loobuma kõigest, mis ei anna silmanähtavat kasu. Ainult rakendus-teadus on väärtuslik, puhas teadus tegeleb tühja-tähjaga, tema olemasolugi on piinlik eksitus. Sellelaadne „praktiline“ arvamus soovitab teadusestki otsida ainult praktilist; teda produtseerivad kindlasti pead, kes kaugel teadusest, aga aitavad levitada need, kes rääkides teaduse kasulikkusest ühiskonnale, unustavad liisamast, et ühiskonnale vajalik tulus osa teadusest, rakendusteadus, põhiküsimustes elab ning areneb ainult puhta teaduse armust, selle teoreetilise vaimu armust, mida peetakse elukaugeks. Ja kui paneme tähele, kui sageli ka haritud inimesed selles eksivad, siis tuleks nimetatud unustusele igakord küll lausa teibaga osutada, sest liiga levinud on teadusliku teoreetilise alahindamine.

Teaduse ajalugugi on sel viisil võltsitud. Liigselt rõhutatakse leiutajate, konstruktorite tähtsust ja unustatakse nende eelkäijad teoreetikud, kes on sageli jätnud päranduseks valmis ideid, mida tarvis ainult rakendada. Ampère'id, Hertzid ja Galvanid on ikka enne kui Edisonid ja Marconid, esimesed on sageli viimaste leiutistele vähimalt sama palju autoriks kui viimased ise. Seda ei tohi unustada. Tuleb ometi kord julgesti väita, et teoreetiline mõistus on tsivilisatsiooni ülesehitamisel vähimalt sama oluline kui praktiline, võib-olla tähtsamgi. Kes selle unustab, sarnleb mustlasega, kes tuntud anekdoodi järgi tahtis oma hobust võõrutada üleaarusest kombest juua ja süüa. Nii nagu hobune, kellelt oli harjutatud joomine, suri, nii sureks ka kultuur ja tsivilisatsioon, kui temalt

võtaksime puhta, teoreetilise, „kasutu“ teaduse.

Rakendusteadus omaette tardub varsti nukitsemiseks juba leiutatud täiendamisel, kui teda ei elusta teoreetiline vaim: nii elataks peost suhu, harrastataks vaimset rõõvmajapidamist. Kõige kaugeleulatuvama ning kestvama praktilise väärtusega on sageli just teoreetilised uurimused, praktilisist uurimustest aga need, mis on teedrajavad ja muutuvad omal alal klassilisteks oma põhjalikkuse ja meetodi tõttu, s. o. need, mis on tugevad just oma teoreetiliselt küljelt. Kui näeväärne oleks püüda teaduse praktilise väärtuse üle otsustada selle tulu abil, mis ta annab täna, seda näitab see, et pärimuse järgi üks Galilei kaasaegeist Euroopa valitsejaistki on imestanud, miks tema riigi koolides kasutu mehhaanika asemel ei õpetata näit. astroloogiat, mis on elus kasulik! Just analoogiliselt talitame, kui alahindame näiteks süstemaatilise bioloogia elulist tähtsust. Ometi on „putukaprofessorlikkuse“ otsimine eluteadusest saanud otse heaks tooniks. Selles suhtes on kasulik meeles pidada kõike eelnenut ja seda, et on jõudnud aeg, kus mitmed eluteaduse distsipliinid, mis on tihedamas seoses süstemaatikaga, on astunud või astumas praktilise rakendatavuse järku. Et valida neist just kõige teoreetilisemat ning elukaugemat, olgu märgitud, et G. Bosse nimetab taimetsioloogiliste uurimiste tulemusi reaktiiviks uuritud maa-ala edaspidiseks otstarbekohaseks kasutamiseks. Ka selgub Clements'i töödest kuivõrra taimeühingute uurimise tulemused võivad kasulikud ning tege-

likult rakendatavad olla põllukultuuride arendamisel.

Kokkuvõttes võime ütelda, et teadusest tuleks otsida eeskätt teadust, kuigi teame, et sealt võib ja tulebki otsida ka praktilist, ilusat ja maailmavaatelist, filosoofilist. Nii nagu mõned kunsti liitvormid on otsinud oma pärisala ja leidnud selles suuri väärtusi, nii peaksime ka teaduse puhul rõhutama tema ülalkirjeldatud autonoomset väärtust, mis peitub tungis vaadelda, tunnetada, otsida näilisuste tagant reaalsust, seletada keerulist lihtsema abil, milline tung inimvaimu eriliselt aktiivse avaldusvormina teadagi kõige selgemini ilmneb mitte niivõrd valmis teaduslikus teoorias või koguni dogmas, vaid tegelikul teaduslikul tööel, milles ta annab uurivale ning otsisklevale vaimule ülla ning kaasakiskuva eesmärgi. Ainult siis, kui võtame teadust juba valmina, lõplikuna, näib ta meile mehhaanilise, kuivana. Tõeline kogu inimkonna vaimsele kultuurile ja üksikisiku arenemisele täisväärtuslik teadus on kasvav, arenev, tekkiv. Mis teadus on ja mida ta tahab olla, seda õpime parimini tundma, kui vaatleme teda tema tekkimishetkel, teaduse ajaloo või aktiivses teaduslikus töös.

Alles sellelt seisukohalt võime astuda vastu ka neile tendentsidele, millest kirjutasin käesoleva arutluse alguses, sest alles nii leiame, et teaduses pole teatud surnud vormelid tege-likkusest, vaid aktiivne püüda läheneda reaalsele olevale, haarata ikka uusi ja uusi osi tõelisusest ning näidata nende seniaimamata keerulisust ja ilu.

Haigena

Kus tare hiiglakase varju pugend,
saun hoopis toomingpuhma viskund,
ta turja ajakäsi längu kiskund,
torm sämmalhabeme värvituks sugend
ja lauda aastatetina rõhund heina:
siia matma tulin oma haigust, leina.

Antud retsept: söök, õhk ja rahu. Rahu?
Kui soontes veerevad sõnade tulelondid,
kahtluseokkad taanduvad kui kesköö-
tondid ja mõtteleek kuivatab viimse kõhklusvahu.
Tuhiseb rinnas tunnete tulemeri, —
ma tean, süüdi ses päritud töölisveril!

Ja nüüd pean puhkama siin rauktalu õues,
kus kõik kannab igavese rahu märki,
ja vaikselt pugema ükskõiksuse särki
kõigega, mis möllab, mässab põues.
Et murda vampiirselt kurnav haigustaim,
peab keha nõtrusse kustuma hõõguv vaim.

Suvel 1940.

Tallinna I keskkooli noorkommunistide rakukese tegevusest

Tall. I keskkoolis algas rakukese tegevus otsekohe koos kooliaasta algusega. Juba enne koolitöö algust oli moodustatud rakukese komitee, kuhu kuulusid smd Grünthal, Roplik ja Linnuse. Kooliaasta algusel kutsuti kokku koosolek büroo valimiseks. Koos oli 28 noorkommunistiks astuda sooviavaldanud õpilast. Samal ajal moodustati valimiste teel ka kooli ajakirja „Eos“ ja seinalehe „Ise ehitame“

toimetused. Esimese toimetuse valiti smd Tohver, Lillak, Linnuse ja teise smd Roplik, Sillaots, Männik.

Esijoones korraldati ruumide küsimus, teotseli organiseerimistööga noorkommunistide ja pioneeride alal. Pioneeride juhtimine on sms Ropliku hooles, keda aitab tema töös sms Sillaots.

Mõne aja pärast suudeti alata juba tegeliku tööga. Siiani on peetud mit-

med loengud päevakajaliste ainete ja Kompartei ajaloo üle ning on asunud tutvuma sotsialismi ja kommunismiga.

On jõutud välja anda kaks seinalehe numbrit, mille sisu on küll vahetatud kolm korda. Seinaleht on saanud koolis üldise tähelepanu osaliseks. Õpilaskonna poolt on näidatud head tahtmist, et seinalehte edaspidi muuta veelgi sisukamaks.

Oma seinalehe „Kolm leeki“ on andnud välja ka pioneerid, kes on täie andumusega asunud selle töö juure. Nende seinaleht on õnnestunud üle ootuste hästi nii oma kunstiliselt väljatöötluselt kui ka sisult. Seinalehe toimetusse kuuluvad smd Viirlaid ja Paramonov.

I keskkooli rakukese hoole kuulub ka I algkooli pioneeride juhtimine. Seal on organiseeritud pioneere 70% õpilaste üldarvust ja on antud samuti välja oma seinaleht.

Nüüd on võimaldunud anda välja ka „Eose“ esimene number, mis on samuti nõudnud pikka ja püsivat tööd. Siinjuures ei saa jätta üllemata tänu „Viisnurga“ toimetusele, kes on lahkelt aidanud kaasa meie ajakirja pildimaterjali hankimisele.

Rakuke korraldas kooli esivõistlused

males. Osa võisid võtta kõik õpilased, mistõttu turniir kujuneski mängijate arvult väga suureks. Maletajaid startis võistluseks 30. Sellise rohkuse pärast tuli jaotada osavõtjad kolme eelgruppi, igas grupis 10 võistlejat. Lõppvõistlusele pääses igast grupist neli esimest. Nende omavaheline võistlus paremusjärjestuse selgitamiseks näib kujunevat eriti tugevaks ja pingeroheks.

Nelja esimese paremusjärjestus on: I grupp 1. Ant 8 p., 2. Meindorf 7,5 p., 3. Lillak 7 p., 4. Jüris 6 p.; II grupis 1. Nuut 8 p., 2. Tambek 7 p., 3. Kurvits 6,5 p., 4. Tobias 6 p.; III grupis 1. Sillaots 7,5 p., 2. Nurmoja 7 p., 3. Rābanik 6,5 p., 4. Seemann 6 p.

Tulevikukavatsusist võiks nimetada pidevat töö jätkamist loengute näol poliitiliselt, majanduslikult, populaarleaduslikult ja usuliselt alalt. Kavas on muidugi ka järjekordsete „Eoste“ ja seinalehtede „Ise ehitame“ ja „Kolm leeki“ väljaandmine.

Selleks kutsub noorkommunistide rakuke kõiki neid õpilasi, kes pole veel kaasa tulnud, kaasa töötama, et seda parandada, mis on valesi tehtud ja ehitada uut vana ning kõlbmatu asemele.

15. X 1940

Üäljaandja: ELKNÜTO Tallinna I keskkooli algorganisatsioon.

Uastutav toimetaja: K. Taev.

Toimetus: U. Tohver, H. Linnuse, J. Lillak.

Korrektor: H. Jürman.

Hind 25. s.

2630. Trükitud: Nats. „Ühiselu“ trükikojas, Pikk 42. 1940. 300 eks.

Ilmunud 29. novembril 1940. Nr. MB—67.